

กระบวนการสร้างสรรค์กิจกรรมทางศิลปะที่ชุมชน
สามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาพื้นที่
“แลวืถิลา - ไทย บางไส้ไก่ หิรณรุจิ”

The Process of Creating Artistic Activities in Which
the Community Can Participate in the Development
of the Area, “Lae Witee Lao-Thai Bang Sai Kai,
Hirun Ruchi”

(Received: July 22, 2021 Revised: Nov 30, 2021 Accepted: Dec 7, 2021)

อุบลวรรณ โตอวยพร¹, สีนินาถ เจริญศรี², ตังปนธิธาน อารีย์³,
Ubonwan To-uaiporn, Sineenard Charoensri, Tangpanidhan Aree,
กนกโฉม สุนทรสิมะ⁴, ศุภกรณ์ ดิษฐพันธุ์⁵
Kanokchom Soontornsima, Suppakorn Disatapundhu

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์มุ่งศึกษา เรื่อง กระบวนการสร้างสรรค์กิจกรรมทางศิลปะที่ชุมชนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาพื้นที่ “แลวืถิลา-ไทย บางไส้ไก่ หิรณรุจิ” ในชุมชนบางไส้ไก่หรือหมู่บ้านลาว มีความสำคัญทั้งทางด้านเศรษฐกิจและวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน

¹อาจารย์ประจำภาควิชาศิลปะการแสดง คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร

²นิสิตหลักสูตรศิลปกรรมศาสตรดุษฎีบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

³ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำภาควิชาดนตรีไทย วิทยาลัยการดนตรี มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

⁴อาจารย์ประจำวิทยาลัยนาฏศิลป์อ่างทอง

⁵ศาสตราจารย์ ดร.ประจำคณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เป็นชุมชนที่มีมรดกทางวัฒนธรรมตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน คณะทำงานได้มีส่วนร่วมดำเนินการจัดการพื้นที่ดังกล่าว เพื่อให้เกิดการพัฒนาพื้นที่อย่างยั่งยืน และใช้กระบวนการทางศิลปะเข้าไปมีส่วนร่วมในชุมชนหรือ “Art Intervention” โดยศิลปินจะเข้าไปมีปฏิสัมพันธ์กับงานศิลปะร่วมกับชุมชน และการบริหารจัดการพื้นที่ เพื่อสร้างสรรค์งานศิลปะชิ้นใหม่ ปรับภูมิทัศน์ และเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมที่มีอยู่เดิมให้กลับมาเป็นพื้นที่ที่ดึงดูดผู้คนให้เข้ามาในชุมชนได้มากขึ้น และยังส่งผลถึงการขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชนอย่างยั่งยืนต่อไป

คำสำคัญ: บางไส้ไก่ หิรัญรูจี วิถีลาว วิถีไทย ศิลปะร่วมกับชุมชน

Abstract

This academic article aimed to study the process of creating artistic activities in which the community can participate in the development of the area, “Lae Witee Lao-Thai Bang Sai Kai, Hiran Ruchi”. Bang Sai Kai Community or Ban Lao Village has played an important role in economics and culture for many generations. It has always been a community with a cultural heritage. The authors participated in the development of this area in order to achieve the sustainable development goals. They used the art process to get involved in the community. This process was called “Art Intervention” in which artists created new artworks with the community and managed the area by changing the landscape and environment into the area that can attract more people to the community, and thus leads to the sustainable community economic development.

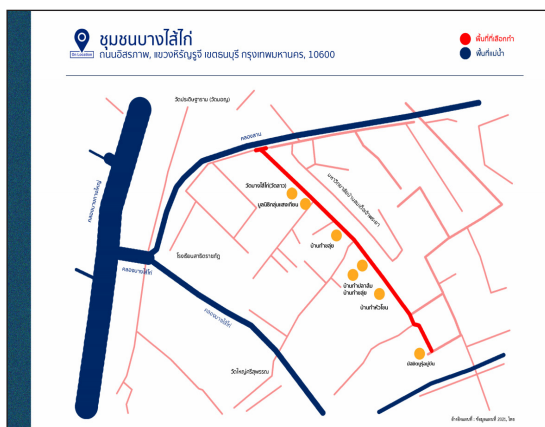
Keywords: Bang Sai Kai, Hiran Ruchi, Witee Lao, Witee Thai, Art Intervention

บทนำ

ชุมชนบางไส้ไก่ หรือ “หมู่บ้านลาว” ตั้งอยู่บนถนน อีสราภพ แขวงศิริบุญชัย เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร เป็นชุมชนเก่าแก่ชุมชนหนึ่งของฝั่งธนบุรี ที่มีประวัติยาวนานมากกว่า 200 ปี สาเหตุที่ถูกเรียกว่าหมู่บ้านลาวนั้น เป็นเพราะบรรพบุรุษของชุมชนนี้เป็นชาวลาวจากนครหลวงเวียงจันทน์ ที่ถูกกวาดต้อนมาจากการทำสงครามให้อยู่ในประเทศไทย 2 ครั้งด้วยกัน ครั้งแรก เกิดขึ้นในสมัยพระเจ้าตากสินมหาราช (พ.ศ. 2321) และในสมัยสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 (พ.ศ. 2367) พระองค์ทรงให้ชาวลาวตั้งบ้านเรือนอยู่บริเวณคลองบางไส้ไก่เพื่อให้สะดวกในการตั้งบ้านเรือนทำการเกษตรและการคมนาคม

ชาวบ้านที่ถูกกวาดต้อนมามีภูมิปัญญาในการทำแคนและขลุ่ยติดตัวมาด้วย แล้วนำมาประกอบอาชีพในชุมชน ครั้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงชูปเลียงชาวลาวเหล่านั้นไว้ในวังของพระองค์ เนื่องด้วยโปรดการขับร้องเพลงและเป่าแคนเป็นอย่างมาก ทำให้คนไทยในสมัยนั้นหันมานิยมการเล่นเป่าแคนเป็นจำนวนมาก ทำให้คนไทยพากันละทิ้งเครื่องดนตรีไทย พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเกรงว่าการเล่นแอ่วลาวจะมีอิทธิพลเหนือนดนตรีไทย จึงทรงออกประกาศห้ามมิให้แอ่วลาวและเป่าแคน ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์เจ้าสนิทพงษ์พัฒน์เดช ซึ่งประทับอยู่ที่คลองบางหลวง บริเวณใกล้กับคลองบางไส้ไก่ ได้ทรงประทานคำแนะนำในการทำขลุ่ยให้กับชาวบางไส้ไก่ (ศรชัย วิบูลย์กร, 2548) ทำให้ชาวบ้านหันมาผลิตขลุ่ย ดังนั้นขลุ่ยหมู่บ้านลาวจึงขึ้นชื่อเรื่องคุณภาพของเสียงและความสวยงาม เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลาย และเป็นแหล่งผลิตขลุ่ยชั้นดีที่สำคัญแห่งหนึ่งในประเทศไทยมาจนทุกวันนี้

ปัจจุบันชุมชนบ้านลาวบางไส้ไก่ เป็นชุมชนที่ติดกับมหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา ที่มีจำนวนประชากรประมาณ 1,300 คน 189 หลังคาเรือน มีลักษณะเป็นชุมชนแออัด มีสถานที่สำคัญในชุมชน ได้แก่ วัดบางไส้ไก่ โรงเรียนวัดบางไส้ไก่ บ้านผลิตขลุ่ย บ้านศิลปะไทยหรือบ้านท่าหัวโขน และมูลนิธิกลุ่มแสงเทียน ซึ่งในชุมชนมีถนนซอยหลัก คือซอยอิสรภาพ 15 โดยประชากรในชุมชนพึ่งพาตนเองและพัฒนาศักยภาพของตนเอง พัฒนาองค์ความรู้และเพิ่มทักษะการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันระหว่างสมาชิกกับคนในชุมชน มีการบริหารจัดการองค์ความรู้ได้อย่างมีคุณภาพและมีประสิทธิภาพ พัฒนาชุมชนสังคมให้เกิดความสอดคล้องกับภาวะในปัจจุบันให้เกิดชุมชนเข้มแข็ง ยั่งยืนและมั่นคง (ศิริกาญจน์ อุ่นนันทกาศ, 2547)

ภาพที่ 1 แผนที่แสดงพื้นที่บริเวณชุมชนบางไส้ไก่
(สินีนาด เจริญศรี, 2564)

ภาพที่ 2 บ้านภูมิปัญญาในชุมชนบางไส้ไก่
(สินีนารถ เจริญศรี, 2564)

ชุมชนหมู่บ้านลาวบางไส้ไก่ เป็นชุมชนที่มีมรดกทางวัฒนธรรม ตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน เป็นพื้นที่ที่ได้รับความสนใจจากนักวิชาการและผู้คนทางด้านศิลปะ สังคม และวัฒนธรรมมาโดยตลอด แต่ในปัจจุบันชุมชนดังกล่าวมีความเจ็บเหงา ขบเซาลงไปเป็นอันมาก ไม่มีคนเข้ามาให้ความสำคัญกับชุมชนเหมือนดังแต่ก่อน อีกทั้งความเป็นอยู่ของคนในชุมชนมีลักษณะของชุมชนแออัด มีซอยแคบและมีมุมอับเป็นจำนวนมาก ทำให้ไม่มีความปลอดภัยในการสัญจรของผู้คนในชุมชน จากปัญหาดังกล่าว ทางคณะทำงานจึงมีความสนใจที่จะนำศิลปะเข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาพื้นที่ชุมชนบางไส้ไก่ ทำให้ผู้คนในชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ชุมชนมีความน่าอยู่และดึงดูดบุคคลภายนอกเข้ามาในพื้นที่ สร้างรายได้ที่ยั่งยืนให้กับคนในชุมชน

วัตถุประสงค์ในการดำเนินกิจกรรม

เพื่อทดลองสร้างสรรค์กิจกรรมทางศิลปะที่ชุมชนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน “แล่วีถีลาว-ไทย บางไผ่ไก่ หิริญรุจี” ให้เป็นกิจกรรมต้นแบบ (Prototype)

1. กระบวนการสร้างสรรค์กิจกรรม

ในการสร้างสรรค์กิจกรรมเพื่อพัฒนาพื้นที่ชุมชนบางไผ่ไก่ แขวงหิริญรุจี เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร คณะทำงานได้ใช้แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องในลักษณะของการบูรณาการความรู้หลายศาสตร์เข้าด้วยกัน ได้แก่ การพัฒนาในเชิงพื้นที่ การใช้ศิลปะเข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาพื้นที่อย่างยั่งยืน หรือที่เรียกว่า Art Intervention และการเพิ่มมูลค่าให้กับพื้นที่ดังกล่าวด้วยการวางแผนตามหลัก Business Model Canvas โดยมีเนื้อหา ดังนี้

1.1 การพัฒนาเชิงพื้นที่ (Area based Approach) เป็นเป้าหมายและทิศทางการพัฒนาเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับพื้นที่ขนาดเล็กไปยังขนาดใหญ่ระดับประเทศ โดยเน้นการเปลี่ยนแปลงจากฐานราก คือ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม “คน” เพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในระดับครัวเรือน ชุมชน ก่อนที่จะขยายไปสู่การเปลี่ยนแปลงในเชิงโครงสร้างที่ใหญ่ขึ้น การเปลี่ยนมุมมองการพัฒนาให้ความสำคัญกับการพัฒนาเชิงพื้นที่ ถือเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญของกระบวนการผลักดันการพัฒนาประเทศ โดยการพัฒนาหรือส่งเสริมให้ชุมชนพึ่งพาตนเองได้และสามารถปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลง ใช้ความรู้ในการบริหารจัดการหรือแก้ไขปัญหาของตนเอง ครัวเรือน ชุมชน และประเทศได้อย่างยั่งยืน ในส่วนของการขยายแนวความคิดหรือแนวทางการพัฒนาเชิงพื้นที่ให้เป็นการพัฒนาที่มาจากการริเริ่มในพื้นที่ของชุมชนอย่างแท้จริง ต้องมีการกำหนดประเด็นปัญหาหรือความต้องการของพื้นที่ มีการสร้างเครื่องมือในการหาข้อมูล ความรู้

สร้างกลไกความร่วมมือเพื่อสามารถจัดการกับประเด็นปัญหาหรือความต้องการของพื้นที่ได้จริง

การเลือกพื้นที่ชุมชนบางไผ่ไก่ แขวงทรีญูจิ เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร เป็นชุมชนเป้าหมายในการพัฒนา เนื่องจากพื้นที่ดังกล่าว ชุมชนขนาดเล็ก หากชุมชนนี้ได้รับการพัฒนาในหลาย ๆ ด้านที่ดีขึ้น อาจส่งผลต่อการมีคุณภาพชีวิต ส่งเสริมอาชีพที่ยั่งยืนกว่าเดิม รวมไปถึงการพัฒนาพื้นที่เพื่อรองรับการเรียนรู้ และการท่องเที่ยวในอนาคต ไม่ว่าเป็นการสร้างขึ้นของสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ในชุมชน หรือการสร้างสรรคผลงานศิลปะการออกแบบโครงสร้าง เพื่อสนับสนุนจุดเด่นให้ผู้คนในชุมชนล้วนเป็นผู้สร้างเอกลักษณ์ให้เกิดในพื้นที่ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นการพัฒนาในเชิงพื้นที่ทั้งสิ้น

1.2 Art Intervention

การจัดการพื้นที่ดังกล่าวเพื่อให้เกิดการพัฒนาพื้นที่อย่างยั่งยืน ทางคณะทำงานได้ใช้กระบวนการทางศิลปะเข้าไปมีส่วนร่วมในชุมชน ดังที่ ปรัชญา คัมภีรานนท์ ได้นิยามคำว่า Art Intervention หมายถึง การที่ศิลปินเข้าไปมีปฏิสัมพันธ์กับงานศิลปะ ผู้ชม พื้นที่ หรือสถานการณ์ที่เป็นอยู่ เพื่อสร้างสรรค์งานศิลปะชิ้นใหม่ที่เปลี่ยนแปลงสภาพที่มีอยู่เดิม (ปรัชญา คัมภีรานนท์, 2562)

1.3 Business Model Canvas

Business Model Canvas เป็นการอธิบายองค์ประกอบของธุรกิจ ซึ่งมี 9 ส่วน ให้อยู่ภายในหน้ากระดาษแผ่นเดียว เพื่อให้ทุกคนเข้าใจง่าย สามารถสื่อสารสิ่งที่ต้องการออกมาได้อย่างตรงประเด็น แนวคิดเรื่องนี้ถูกคิดค้นขึ้นโดย ดร.อเล็กซานเดอร์ ออสเทอร์วัลเดอร์ มหาวิทยาลัยโลซานน์ ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ ผู้เขียนหนังสือชื่อ Business Model Generation ปัจจุบันทฤษฎีนี้เป็นที่ยอมรับในองค์กรชั้นนำทั่วโลก

กระบวนการสร้างสรรค์กิจกรรม แลวี่ถิลา-ไทย บางไผ่ไก่ หิรัญรุจี ได้ทดลองใช้หลักการของ Business Model Canvas ในการวิเคราะห์เพื่อให้เกิดมูลค่าในเชิงธุรกิจ สามารถนำเสนอ Model ได้ดังนี้

ภาพที่ 3 Business Model Canvas

(สินีนาก เจริญศรี, 2564)

การสร้างสรรค์กิจกรรม “แลวี่ถิลา-ไทย บางไผ่ไก่ หิรัญรุจี” มีขั้นตอนในการดำเนินกิจกรรม ดังนี้

1. การลงพื้นที่ เพื่อสำรวจลักษณะทางกายภาพของชุมชน สำรวจทรัพยากรที่มีอยู่ของชุมชนในด้านทรัพยากรบุคคล ทรัพยากรที่เป็นมรดกทางภูมิปัญญา สถานที่ในเชิงประวัติศาสตร์ และเชิงพาณิชย์

2. การสำรวจความต้องการของชุมชน เพื่อให้การออกแบบกิจกรรมสอดคล้องกับความต้องการที่แท้จริงและสามารถพัฒนาชุมชนได้อย่างยั่งยืน

3. การออกแบบกิจกรรมที่สอดคล้องกับภูมิปัญญา วิถีชีวิตประจำวันของคนในชุมชน

กลุ่มเป้าหมายในการจัดกิจกรรมดังกล่าวนี้ เพื่อเป็นการทำงานร่วมกับหน่วยงานต่าง ๆ ภายในชุมชน ได้แก่ ผู้นำชุมชนบางไส้ไก่ ผู้คนในชุมชนบางไส้ไก่ วัดบางไส้ไก่ มูลนิธิเด็กกลุ่มแสงเทียน (สถานสงเคราะห์เด็ก) และการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ในส่วนของประโยชน์ที่จะได้รับของกิจกรรมที่คณะทำงานได้จัดขึ้น คือ คนในชุมชนเกิดความตระหนักรู้และวางแผนวัฒนธรรมอันเป็นอัตลักษณ์ของตนเอง และสืบทอดไว้ไม่ให้สูญหาย และเพื่อให้ชุมชนบางไส้ไก่ หิรัญรูจี เป็นที่รู้จักของบุคคลภายนอก อีกทั้งยังเป็นการเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจให้กับชุมชนบางไส้ไก่ แขวงหิรัญรูจี เขตธนบุรี กรุงเทพมหานครอีกทางหนึ่ง

2. ออกแบบพิพิธภัณฑ์ชุมชนบางไส้ไก่

2.1 พิพิธภัณฑ์ (Museum)

พิพิธภัณฑ์ชุมชนบางไส้ไก่ เป็นสถานที่หรือสถาบันที่จัดตั้งขึ้นเพื่อประโยชน์ต่อการศึกษาในลักษณะสันถนาความรู้ที่ได้รับจากการจัดแสดง ร่วมกับการอนุรักษ์จัดเก็บฟื้นฟูสภาพ โดยจัดแสดงทั้งในรูปแบบของวัตถุที่มนุษย์ทำขึ้น ได้แก่ โบราณวัตถุ ศิลปะ วิทยาศาสตร์ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมของชุมชนบางไส้ไก่ เช่น ชุดเย็บปักถักร้อยต่าง ๆ ผลิตภัณฑ์ชุมชน วิถีชีวิตและการละเล่นในเทศกาลต่าง ๆ โดยจัดแสดงให้เข้าชมได้ถาวร หรือจัดแสดงชั่วคราว เพื่อแสดงความภูมิใจของท้องถิ่น ดึงดูดนักท่องเที่ยว โดยพิพิธภัณฑ์จะดูแลที่เรียกกันว่า ภัณฑารักษ์พร้อมให้ข้อมูล ความรู้ในหลาย ๆ ด้าน ซึ่งเป็นคนที่อาศัยอยู่ในชุมชน

2.2 ชุมชน (Community)

ที่พักอาศัยของประชาชนในลักษณะใดก็ได้ อยู่ร่วมกันไม่ว่าจะเป็นในเมืองหรือชนบท โดยในด้านกายภาพมีสิ่งอำนวยความสะดวกในการดำเนินชีวิตร่วมกัน เช่น ถนนหนทาง ไฟฟ้า น้ำประปา วัด โรงเรียน เป็นต้น (อรุณรัตน์ ยะอนันต์, 2547) คนกลุ่มนี้มีลักษณะทางสังคม กิจกรรม

ทางสังคม และเศรษฐกิจบางอย่างร่วมกันชัดเจน ขอบเขตของชุมชนจะมีอาณาบริเวณที่ชัดเจน ไม่ว่าจะเป็นขอบเขตทางธรรมชาติหรือขอบเขตที่สร้างขึ้นเองก็ตาม ซึ่งชุมชนบางไส้ไก่เป็นชุมชนขนาดเล็กที่มีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมอย่างชัดเจน รายล้อมด้วยความเจริญแบบสังคมเมือง จึงทำให้ชุมชนนี้มีความน่าสนใจที่จะนำศิลปะเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน

2.3 ภูมิสถาปัตยกรรม (Landscape Architecture)

สถาปัตยกรรมที่เกี่ยวข้องกับการวางแผนและการออกแบบเฉพาะที่ดินและสัมพันธ์กับอาคารที่อยู่รอบ ๆ หรือเป็นการวางแผนในการสร้างอาคารในพื้นที่บริเวณนั้นๆ สถาปัตยกรรมภูมิทัศน์เป็นการผสมผสานการวางแผนพื้นที่ (Site) การจัดสวน การฟื้นฟูศิลปะและสิ่งแวดล้อมเพื่อช่วยเชื่อมโยงพื้นที่กับอาคารรอบ ๆ ทำให้ภูมิทัศน์น่าดึงดูด เนื่องจากเป้าหมายของงานภูมิสถาปัตย์เป็นการสร้างพื้นที่ที่น่าพึงพอใจต่อการใช้งาน และมีความสวยงามเพื่อตอบสนองความต้องการของเจ้าของหรือพื้นที่สาธารณะ

ในการเข้าไปสร้างพิพิธภัณฑ์ชุมชนบางไส้ไก่ คณะทำงานจำเป็นต้องการวางแผนในหลายด้าน หลายมุมมอง ทั้งเรื่องความเหมาะสมการจัดสรรที่ดิน การออกแบบโครงสร้างของพิพิธภัณฑ์ โดยคำนึงถึงผลดีผลเสีย ในความต้องการเบื้องต้นต้องการสร้างพิพิธภัณฑ์ชุมชนในรูปแบบทันสมัย เน้นความเรียบง่ายทั้งการใช้สอย และวัสดุที่ใช้ในการสร้าง อีกทั้งยังต้องการให้เกิดความร่วมมือขึ้นในชุมชน ให้เป็นสถานที่ที่โดดเด่น สวยงามทันสมัย เพื่อรองรับ ส่งเสริม การเรียนรู้ของคนในชุมชนไปถึงบุคคลภายนอก อีกทั้งยังเป็นการวางแผนเพื่อใช้รองรับการท่องเที่ยวในอนาคตอีกด้วย ดังนั้นการนำแนวคิดเชิงภูมิสถาปัตยกรรมเข้าเกี่ยวข้องกับการวางแผนโดยรวมของการสร้างพิพิธภัณฑ์ชุมชนนับว่าเป็นสิ่งที่สำคัญในการกำหนดรายละเอียดของการออกแบบได้เป็น อย่างดี

ภาพที่ 4 ตัวอย่างการออกแบบพิพิธภัณฑ์ชุมชน
(สินีนารถ เจริญศรี, 2564)

3. กิจกรรม Street Painting เพื่อลดอุบัติเหตุบนถนน

3.1 จิตรกรรม (Painting)

ผลงานศิลปะที่แสดงออกด้วยการขีดเขียน การวาด และระบายสีเพื่อให้เกิดภาพงานศิลปะที่มี 2 มิติขึ้นมา เป็นรูปแบบไม่มีความลึกหรืออนุหนา แต่สามารถเขียนลงตาให้ดูเหมือนมีความลึก หรืออนุได้ตามการเลือกแสดงออกโดยศิลปิน ความงามของจิตรกรรมสามารถเกิดจากการใช้สีในลักษณะที่ต่างแตกต่างกัน หรือใช้สีไปในทิศทางเดียวกัน (รสริน อัครรัตนานุรักษ์, 2557) เนื่องจากซอยบางลำไ้ไ้เป็นซอยแคบและมีการสัญจรพลุกพล่านโดยคณะทำงานได้ออกแบบลดทลายจิตรกรรม Street Painting ให้เป็นจุดสนใจของคนในชุมชน เพื่อลดอุบัติเหตุบนท้องถนน

3.2 ศิลปะข้างถนน (Street Art)

ศิลปะข้างถนนเป็นศิลปะที่ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายไปทั่วทุกมุมของโลก เปรียบเสมือนเป็นการติดต่อ การสื่อสาร ที่ศิลปินผู้สร้างต้องการสื่อสาร หรือเป็นการระบายออกทางความคิด ความรู้สึก Street Art นั้น

มีหลากหลายรูปแบบ ทั้งที่เป็นงาน ฟันสี ระบายสีบนผนังหรือกำแพง อีกทั้ง Street Art ยังเป็นงานศิลปะที่พัฒนามาจากการสร้างสรรค์งานในพื้นที่สาธารณะ ซึ่งเรามักจะพบเห็นตามถนนหนทางต่าง ๆ โดยเรามักเข้าใจหรือรับรู้กันว่า ศิลปะประเภทนี้เป็นศิลปะที่อยู่ผิดที่และผิดกฎหมาย แต่แท้จริงแล้วมันเป็นการสะท้อนความคิดของการต่อต้านทางสังคม หรือการดักเตือน รวมไปถึงกฎระเบียบของสังคม

คณะทำงานได้ร่วมกันสร้างสรรค์ Street Painting เพื่อลดอุบัติเหตุ เป็นอีกบริบทหนึ่งของการแสดงออกทางศิลปะ โดยการนำศิลปะข้างถนน (Street Art) เข้ามาใช้ในการสื่อสาร หรือสะท้อนปัญหาที่เกิดขึ้นของพื้นที่นั้น ๆ คณะทำงานเชื่อว่าศิลปะสามารถเข้าไปช่วยแก้ไข ปัญหา ทำให้ผู้คนในชุมชนนึกถึงอุบัติเหตุที่อาจเกิดขึ้นกับชีวิตได้ทุกนาที โดยมีศิลปะเป็นเครื่องมือหลักในการสร้างสรรค์ผลงานร่วมกับพื้นที่ และการสร้างศิลปะ Street painting บนพื้นถนนยังเป็นเครื่องมือหนึ่งในการใช้ศิลปะเข้าไปมีปฏิสัมพันธ์กับผู้คน สถานที่ รวมถึงสิ่งแวดล้อมในชุมชนบางไส้ไก่ได้เป็นอย่างดี

3.3 การรับรู้ (Perception)

การรับรู้เป็นการสัมผัสที่มีความหมายหรือการรับรู้ความรู้สึกได้รับจากสิ่งเร้า หรือสภาพต่าง ๆ ที่มาทำปฏิกิริยากับบุคคล เป็นการแปลอาการสัมผัสให้มีความหมายขึ้นเกิด ซึ่งเป็นความรู้สึกเฉพาะตัว เมื่อบุคคลมีความรู้สึกเกิดขึ้นจากอวัยวะในการรับความรู้สึก ได้แก่ ตา หู ปาก จมูก ผิวหนัง หากเกิดความรู้สึกขึ้น จึงมีการตีความถึงการรู้สึกที่เกิดขึ้น นั่นถือว่ามีกรรับรู้เกิดขึ้นแล้ว ณ ขณะนั้น การสร้างสรรค์ศิลปะ Street Painting มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้คนเกิดการรับรู้ผ่านการสร้างสรรค์บนท้องถนน ซึ่งเป็นการรับรู้ด้วยการมองผ่านสายตาส่งผลไปยังความรู้สึกนึก คิด จนไปสิ้นสุดที่นึกคิด และการตีความในสมอง เพื่อทำความเข้าใจกับผลงานศิลปะที่เกิดขึ้นในบริเวณนั้น โดยออกแบบ Street Painting

ในรูปแบบ 3 มิติ เป็นรูปบ่อน้ำสี่กกลางสามแยกที่ไม่มีสัญญาณไฟจราจร ในกรณีนี้ ศิลปะกำลังสะท้อนให้เกิดการรับรู้ถึงความระมัดระวังในการใช้ถนน เพื่อต้องการให้รถที่ขับมาบริเวณนั้นลดความเร็วลง

3.4 ความตระหนักรู้ (Awareness)

ประจักษ์ พันธุ์เพชร ได้ให้นิยามของความตระหนักรู้ไว้ว่า การที่บุคคลหนึ่งได้ถูกคิด หรือ เกิดความรู้สึกว่าสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือเหตุการณ์ใด เหตุการณ์หนึ่ง ภายใต้อาสาภาวะจิตใจที่สามารถ แสดงออก ด้วยการพูด การเขียน การอ่าน รูปภาพ หรืออื่น ๆ โดยอาศัยระยะ เวลา ประสบการณ์ หรือ สภาพแวดล้อมทางสังคม หรือสิ่งเร้าจากภายนอก (ประจักษ์ พันธุ์เพชร, 2543) ทำให้เกิดความรู้สึกจากการสัมผัสการรับรู้ความคิด รวบรวม การเรียนรู้ หรือความรู้ส่งผลให้เกิดความตระหนักและนำไปสู่พฤติกรรมที่แสดงออก ในสิ่งนั้น การตระหนักรู้ในตนเอง (Self Awareness) คือ การที่พยายามรู้ตัวเอง ว่าเป็นอย่างไรและมี ความรู้สึกอะไรเกิดขึ้นในขณะนี้และเดี๋ยวนี้ (Here and Now) ทราบถึงลักษณะเฉพาะของตนเอง และรู้ถึงสิ่งต่าง ๆ (สกล วรเจริญศรี, 2550)

คณะทำงานได้ร่วมกับชุมชนในการสร้างสรรค์ผลงาน ศิลปะ Street Painting บนท้องถนน เพื่อต้องการให้เกิดการรับรู้ที่ดีและเกิด ความตระหนักรู้ถึงเรื่องอุบัติเหตุอย่างจริงจังในบริเวณชุมชน โดยใช้เส้น รูปภาพ ตัวอักษร หรือลวดลาย เข้ามาใช้ในการนำเสนอเพื่อให้คนในชุมชน เกิดความตระหนักรู้ และส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการใช้รถใช้ถนน ของเขตชุมชนในอนาคตภายภาคหน้า

ภาพที่ 5 การออกแบบ Street Painting เพื่อลดอุบัติเหตุ
(สินีนารถ เจริญศรี, 2564)

4. การออกแบบป้ายสัญลักษณ์บอกทาง

4.1 การออกแบบ (Design)

การคิดค้น การสร้างสรรค์สิ่งใหม่ หรือการปรับปรุงดัดแปลง สิ่งที่มีอยู่ให้ดีขึ้น มีรูปแบบที่เปลี่ยนไปจากเดิม การถ่ายทอดรูปแบบจากความคิดออกมาเป็นผลงาน ที่ผู้อื่นสามารถมองเห็น รับรู้หรือสัมผัสได้ ซึ่งการออกแบบครอบคลุมถึงการออกแบบวัตถุระบบ หรือปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์และยังรวมไปถึงการคิดเชิงออกแบบที่ออกมาอาจเป็นสิ่งที่เป็นไปได้จริง หรือที่เป็นเพียงนามธรรม (ธนภัทร รุ่งธนาภิรมย์, 2542)

4.2 สัญลักษณ์ หรือ เครื่องหมาย (Symbol)

อัมพร จิตตะวิทยา ได้ให้ความหมายของสัญลักษณ์หรือเครื่องหมาย โดยพื้นฐานคือสิ่งที่ใช้แทนความหมายของอีกสิ่งหนึ่งหรือในเชิงลึกลงไป สัญลักษณ์ หมายถึง วัตถุ อักษร รูปร่าง สี สันซึ่งใช้ในการสื่อความหมายหรือแนวความคิดให้มนุษย์เข้าใจไปในทางเดียวกัน อาจจะเป็นรูปธรรม หรือนามธรรม สัญลักษณ์หรือความหมายช่วย

ในการสื่อสาร ช่วยให้ผู้ส่งสารและผู้รับสารเข้าใจตรงกันแม้จะพูดกันคนละภาษา การรับรู้สัญลักษณ์เหล่านี้ล้วนขึ้นอยู่กับประสบการณ์ของผู้ส่งสารและผู้รับสารในการเข้าใจสัญลักษณ์นั้น ๆ (อัมพร จิตตะวิทยา, 2553)

4.3 ทฤษฎีสัญญะวิทยา (Semiology)

สัญญะวิทยาเป็นศาสตร์ที่เกี่ยวกับระบบของสัญลักษณ์ที่ปรากฏอยู่ในความคิดของมนุษย์ สัญลักษณ์ ได้แก่ ภาษา รหัส สัญญาณ เครื่องหมาย ฯลฯ สัญญะวิทยาเป็นทฤษฎีที่นำมาอธิบายการสื่อสารของมนุษย์ว่า การสื่อสารคือจุดกำเนิดของ ความหมาย ไม่เกี่ยวข้องกับการประสิทธิผลและความถูกต้อง แต่เป็นแนวทางการศึกษาเชิงสังคมหรือความแตกต่างของวัฒนธรรมระหว่างผู้ให้และผู้รับสาร ตลอดจนความหลากหลายของความหมายภายในระบบภาษา วัฒนธรรม และความเป็นจริงที่ไม่สามารถแสดงผลหรือสื่อสารโดยตรงได้ (ประจักษ์ พันธุ์ชูเพชร, 2543)

คณะทำงานได้สร้างสรรค์ป้ายสัญลักษณ์เพื่อบอกทางซึ่งป้ายบอกทางเหล่านี้ได้สอดแทรกกลดลายหรือภาพในเชิงศิลปะลงไปเพื่อให้เกิดความน่าสนใจ เช่น ป้ายห้ามจอด แสดงออกผ่านรูปยูเอชไอที่กำลังดูรถขึ้นไป หรือป้ายห้ามทิ้งขยะสร้างสรรค์จากรูปก้างปลา ซึ่งอยู่ในรูปสัญลักษณ์ของกากบาท อย่างไรก็ตามป้ายที่ถูกสร้างสรรค์ขึ้นล้วนสื่อสารอยู่ในรูปทรงเดิมเพียงเปลี่ยนหรือเสริมสัญลักษณ์ในเชิงศิลปะลงไป และสร้างสรรค์ผ่านการเลือกใช้รูปที่สามารถสนับสนุนให้เกิดความเข้าใจไปในทิศทางเดียวกันโดยเลือกรูปภาพมาใช้เป็นสัญลักษณ์ที่สามารถเข้าใจได้ง่ายต่อการทำความเข้าใจ

ภาพที่ 6 ตัวอย่างการออกแบบป้ายสัญลักษณ์บอกทางเพื่อลดอุบัติเหตุ
(สินีนารถ เจริญศรี, 2564)

สรุป

คณะทำงานได้ทำการออกแบบกิจกรรมเพื่อพัฒนาชุมชน
คือ พิพิธภัณฑ์ชุมชนบางไส้ไก่ ในรูปแบบสโตร์ทันสมัย เน้นความเรียบง่าย
ทั้งการใช้สอย และวัสดุที่ใช้ในการสร้าง อีกทั้งต้องการให้เกิดความร่วมมือ
ขึ้นในชุมชน กิจกรรม Street Painting เพื่อลดอุบัติเหตุบนถนน
เป็นอีกบริบทหนึ่งของการแสดงออกทางศิลปะ โดยการนำศิลปะข้างถนน
(Street Art) เข้ามาใช้ในการสื่อสาร สะท้อนถึงปัญหาที่เกิดขึ้นของพื้นที่นั้น ๆ
คณะทำงานเชื่อว่าศิลปะสามารถช่วยแก้ไขปัญหาคือทำให้คนในชุมชนฉุกคิดถึง
อุบัติเหตุที่อาจเกิดขึ้นกับชีวิตเราได้ทุกนาที โดยมีศิลปะเป็นเครื่องมือหลัก
ในการสร้างสรรค์ผลงานร่วมกับพื้นที่ และการสร้างศิลปะ Street Painting
บนพื้นถนนยังเป็นเครื่องมือในการใช้ศิลปะเข้าไปมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคล สถานที่
สิ่งแวดล้อมในชุมชนได้เป็นอย่างดี และกิจกรรมการออกแบบป้ายสัญลักษณ์
บอกทางได้สอดแทรกภาพในเชิงศิลปะลงไปเพื่อให้เกิดความน่าสนใจ
โดยมีเป้าหมายให้คนในชุมชนเกิดความตระหนักรู้ในการใช้รถใช้ถนน
ตามความเหมาะสมตามบริบทของแต่ละพื้นที่

ในการสร้างสรรค์กิจกรรมเพื่อพัฒนาพื้นที่ชุมชนบางไส้ไก่ แขวงหิรัญรูจี เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร ได้ใช้แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องในลักษณะของการบูรณาการศาสตร์ความรู้ ได้แก่ การพัฒนาเชิงพื้นที่ การใช้ศิลปะเข้าไปมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาพื้นที่อย่างยั่งยืน หรือที่เรียกว่า Art Intervention และการเพิ่มมูลค่าให้กับพื้นที่ดังกล่าว ด้วยการวางแผนตามหลัก Business Model Canvas โดยใช้การพัฒนาเชิงพื้นที่ (Area Based Approach) เป็นเป้าหมาย เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับพื้นที่ขนาดเล็กไปยังขนาดพื้นที่ขนาดใหญ่ และส่งผลต่อการมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีอาชีพที่ดี และยั่งยืนกว่าเดิม รวมไปถึงการพัฒนาพื้นที่เพื่อรองรับในด้านการเรียนรู้ การท่องเที่ยวในชุมชน ได้แก่ การสร้างขึ้นของสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ในชุมชน หรือการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะ การออกแบบโครงร่างเพื่อสนับสนุนจุดเด่น และผู้คนในชุมชนล้วนเป็นสร้างเอกลักษณ์ให้เกิดในพื้นที่บริเวณนั้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้นับว่าเป็นการพัฒนาในเชิงพื้นที่ทั้งสิ้น

เอกสารอ้างอิง

- ธนภัทร รุ่งธนาภิรมย์. (2542). *ทฤษฎีความงาม*. กรุงเทพฯ: ริเวอร์บุ๊คส์.
- ประจักษ์ พันธุ์ชูเพชร. (2543). *การเมืองและการปกครอง: มิติทางประวัติศาสตร์ และสถาบันทางการเมือง*. กรุงเทพฯ: มายด์ พับลิชชิง.
- ปรัชญา คัมภีรานนท์. (2562, กรกฎาคม - ธันวาคม). แนวคิดและการปฏิบัติของการแทรกแซงด้วยการออกแบบ. *วารสารวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่*, 10(2), 71-92
- รสริน อัครรัตนานุรักษ์. (2557). *วาดเส้น จิตรกรรม วิจิตรศิลป์ ขั้นพื้นฐาน*. กรุงเทพฯ: บพิธการพิมพ์.
- ศรชัย วิบูลย์กร. (2548). *ธนบุรี ล่องเรือชมชีวิตสองฝั่งแม่น้ำลำคลอง*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิบูลย์พาณิชย์การพิมพ์.
- ศิริกาญจน์ อุ่นนันทาศ. (2547). *การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาอาชีพที่ยั่งยืน*. [วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่].
- สกล วรเจริญศรี. (2550). *การศึกษาทักษะชีวิตและการสร้างโมเดลกลุ่มฝึกอบรมเพื่อพัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียนวัยรุ่น*. [ปริญญาานิพนธ์การศึกษาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาจิตวิทยาการให้คำปรึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ].
- อรุณรัตน์ ยะอนันต์. (2547). *พัฒนาการของกลุ่มอาชีพในชุมชนชนบท*. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- อัมพร จิตตะวิทยา. (2553). *เครื่องหมาย สัญลักษณ์ต่าง ๆ ใช้อย่างไร*. นครปฐม: พินาศการพิมพ์.